

Original Research

Legislation and Regulation of Filtering Regulations, the Requirement To Apply Correct Governance in Cyber Space

Reza Shahidi Sadeghi^{1*}

1 PhD student in private law, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Article ID:

Abstract

Received:

December , 2, 2023

Accepted:

February,9,2024

Available online:

March 20, 2024

Keywords:

Filtering,Cyberspace,
Filtering Regulation
and Legislation,
Cyberspace
Governance

Main Subjects:

Civil Law

Proper access to the cyber space and the possibility of interaction and exchange of information freely in the mentioned space is one of the basic rights of the citizens of different societies of the world. The citizens of Iran are not exempted from this rule, and according to several provisions, including the principles of the Constitution of Iran, it has been specified to provide this basic right of citizenship. Filtering, which violates this fundamental right of the general public, has been applied in different ways in the country for years. it is obvious that this issue has made governance in the country face serious challenges and has also violated the power of cyber governance of the Islamic Republic of Iran in various fields. therefore, one of the requirements for correct governance of cyberspace is to carry out legislative measures and create mechanisms to improve and strengthen the current system of regulating the laws and regulations of the country in the field of cyberspace filtering. The purpose of this article, which is written in a descriptive-analytical way, is to investigate and analyze the legal issues surrounding the issue that the regulation of regulations governing the filtering of cyber space has played a significant role in improving the level of management and monitoring of the country's virtual space and the governance of virtual space in accordance with will make it possible with Islamic-Iranian policies, norms and values.

*Corresponding Author: Reza Shahidi Sadeghi

Address: PhD student in private law, Department of Law, Faculty of Humanities, Gorgan Branch, Islamic Azad University, Gorgan, Iran.

Email: rezashahidisadeghi@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

In today's era, according to customary and social standards as well as the legal regulations of all countries, access and use of high-quality, high-speed internet without any disruptions and obstructions for interaction and information exchange is recognized as one of the fundamental human rights. Of course, according to the laws and regulations of the country, Iranian citizens should have and benefit from this fundamental right of citizenship, and in the said regulations, the necessity of guaranteeing the possibility of proper access to the Internet has been emphasized. The phenomenon or in other words, the government policy of filtering, as a violation of this public right, has been implemented in the country many times and with various justifications. This violation of public rights, regardless of the violation of citizens' rights, has caused challenges for governments and related institutions, and therefore the implementation of appropriate and correct management and governance in the country has faced various issues. It can be said that the result of applying these restrictions is that the concept of cyber space governance in the country in the national, regional and international arenas has not been materialized and realized so far. Based on this, it seems that the Apply of governance on cyberspace requires the formulation of a mechanism in order to redefine, reconstruct and strengthen the regulatory system of rules and regulations governing the field of cyberspace filtering. Of course, reforming the legislative system and regulations in the mentioned field will have a tremendous impact on the proper monitoring and management of the country's cyber space. As a result, this issue will facilitate and accelerate the Apply of national Islamic governance on cyber space. The purpose of writing this article is to investigate and analyze the fact that regulating the filtering regulations will improve and improve the country's virtual space management system and make cyber governance feasible within the framework of laws, policies and values.

2. Theoretical Framework

According to the legal regulations of all countries, access and use of high-quality, high-speed Internet without any disruptions and obstructions for interaction and information exchange is recognized as one of the fundamental human rights. Of course, according to the laws of the country, Iranian citizens should have and benefit from this fundamental right of citizenship, and in the aforementioned regulations, the need to guarantee proper access to the Internet has been emphasized. Filtering, as a violation of this public right, has been applying in the country many times and with various justifications. This violation of public rights, regardless of violating the rights of citizens, has caused challenges for the governments and related institutions, and therefore the implementation of appropriate and correct governance in the country has faced various issues. The result of applying these restrictions is the lack of governance of cyber space in different areas of the country. It seems that the application of governance on cyberspace requires the formulation of a mechanism to redefine, reconstruct and strengthen the regulatory system of rules and regulations governing the field of cyberspace filtering. Of course, reforming the legislative system and regulations in the mentioned field will have a tremendous impact on the proper monitoring and management of the country's cyber space. As a result, it will facilitate and accelerate the applying of national and Islamic governance on cyber space.

3. Methodology

The research method in this article is descriptive analytical method

4. Results & Discussion

The phenomenon of cyber space filtering violates the fundamental rights of the citizens of the society, i.e. the right to access communications and also the right to access information and its free exchange and dissemination, which has been applied by governments in the country in the past years with various justifications. This issue has overshadowed the governance and management system of the country and has violated the correct governance practices in the virtual space in the domestic arena of the country. Based on this, it seems that one of the requirements for proper governance of cyberspace is to create a sovereign and supra-jurisdictional legal mechanism using the capacities of grassroots legal organizations in order to reform the regulatory system of laws and regulations governing it is the virtual space of the country. Undoubtedly, the legalization and regulation of the regulations governing the filtering of cyber space has caused a fundamental transformation and improvement of the country's cyber space monitoring and management system, and it will facilitate and facilitate the governance of cyber space in accordance with Iranian-Islamic value system and norms.

5. Conclusions & Suggestions

It seems that one of the requirements for the correct governance of cyber space is to create a sovereign and extra-legal legal mechanism by using the capacities of legal people's organizations in order to reform the regulatory system of rules and regulations governing cyber space. The country's space, without a doubt, the legalization and regulation of the regulations governing the cyberspace filter has led to the fundamental evolution and improvement of the country's cyberspace monitoring and management system, and it will facilitate and facilitate the administration of the cyberspace in accordance with Iranian-Islamic laws, norms and values.

For this purpose, some suggestions can be helpful:

1. Inforcement of the rule of law on cyberspace based on the observance of the principles of the constitution, public rights and fundamental human right
2. Determining and defining the scope of filtering by the relevant rules and regulations for rulers and policymaker
3. Explaining the legal structures and social responsibility of users in this regard and accepting the consequences of actions against the norm by them
4. Establishment of a people-centered legal policy-making and decision-making body under the supervision of the government consisting of experts in related fields to make decisions in the stages of decision-making and policy-making and Applying policies
5. Modifying the technical structure of the Internet based on the principles and values of the land
6. Structural monitoring of cyber space and application of minimal and intelligent filtering
7. Necessities and prerequisites for drafting laws and regulations in the field of cyber space:
"The correct attitude and understanding of the rulers about the information society and the functioning of the Internet as the main means of access to the information society, the management of the Internet according to the ruling rules (transnational and national sovereignty, non-legal rules, quasi-legal codes and social norms of the network), creating a

connection between the industrial legal system and Trans-industrial and adopting the correct approach and method in formulating and applying laws and regulations "

8. Development of a comprehensive and efficient legal system of cyber space in the country with features such as:

" Compulsoryness, generality and comprehensiveness, sociality, having a guarantee of implementation, both present and future perspective, opportunity-oriented and threat-oriented approach to cyberspace, mutual support and supervision of cyberspace and relying on a general and final criterion "

9. Eliminating the gaps, discrimination, ambiguity, dispersion, temporary and temporary nature, inefficiency in the long and medium term, limitation, repetition and contradiction as issues in the legal system of the media and cyber space of the country

10. Coordination and resolution of existing challenges between decision-making institutions in the field of cyber space in the country.

تفنین و تنظیم‌گری مقررات فیلترینگ، لازمه اعمال حکمرانی صحیح در فضای مجازی

رضا شهیدی صادقی^{*۱}

۱ دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

کد مقاله:	
تاریخ دریافت:	چکیده
۱۱ آذر ۱۴۰۲	دسترسی مناسب به فضای مجازی و امکان تعامل و تبادل اطلاعات آزادانه و با کیفیت در فضای مذکور، یکی از حقوق اساسی شهروندان جوامع مختلف جهان به شمار می رود. شهروندان کشور ایران نیز از این قاعده مستثنا نبوده و به موجب قوانین و مقررات متعدد از جمله اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بر تامین این حق بنیادین شهروندی، تصریح شده است. فیلترینگ که به عنوان ناقض این حق اساسی عموم افراد جامعه می باشد، سال هاست که به جهات مختلف در کشور اعمال می شود. بدیهی است که این موضوع، حکمرانی ملی کشور را با چالش های جدی مواجه ساخته و هم چنین قدرت حکمرانی مجازی جمهوری اسلامی ایران را نیز در عرصه های مختلف نقض نموده است. از این رو، یکی از لوازم و مقتضیات حکمرانی صحیح بر فضای مجازی، انجام اقدامات تقنینی و ایجاد سازوکارهایی به منظور اصلاح و تقویت نظام فعلی تنظیم‌گری قوانین و مقررات کشور در حوزه فیلترینگ فضای مجازی می باشد. هدف مقاله حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی نگاشته شده است، بررسی و تحلیل حقوقی پیرامون این موضوع است که تنظیم‌گری مقررات ناظر بر فیلترینگ فضای مجازی، نقش بسزایی در ارتقاء سطح مدیریت و نظارت بر فضای مجازی کشور داشته و حکمرانی فضای مجازی را مطابق با اصول، سیاست‌ها، هنجارها و ارزش‌های اسلامی - ایرانی امکان پذیر خواهد کرد.
تاریخ پذیرش:	
۲۰ بهمن ۱۴۰۲	
تاریخ انتشار:	
۱ فروردین ۱۴۰۳	
کلیدواژه‌ها:	
فیلترینگ، فضای مجازی، تفنین و تنظیم‌گری مقررات فیلترینگ، حکمرانی فضای مجازی	
محورهای موضوعی:	
حقوق مدنی	

^{*نویسنده مسئول:} رضا شهیدی صادقی

آدرس: دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، واحد گرگان، دانشگاه آزاد اسلامی، گرگان، ایران.

ایمیل: rezashahidisadeghi@gmail.com

۱- مقدمه

در عصر حاضر، به موجب هنجارهای عرفی و قواعد اجتماعی و هم چنین، قوانین و مقررات حقوقی کشورهای مختلف جهان، دسترسی و استفاده از اینترنت با کیفیت، پر سرعت و بدون هر گونه اختلال و انسداد جهت تعامل و تبادل اطلاعات، به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر شناخته می شود. بالطبع، شهروندان ایرانی نیز وفق قوانین و مقررات موضوعه کشور، می بایست از این حق اساسی شهروندی، برخوردار و بهره مند بوده و در مقررات مزبور، بر لزوم تضمین امکان دسترسی مناسب به اینترنت، تاکید شده است (فرهادی، ۱۳۹۸). پدیده یا به تعبیری، سیاست دولتی فیلترینگ، به عنوان ناقض این حق عمومی، تاکنون در کشور به دفعات و با توجیهات گوناگون اجرا شده است. این نقض حقوق عمومی، صرف نظر از تضییع حقوق شهروندان، موجب ایجاد چالش هایی برای دولت ها و نهادهای وابسته به آن شده است و لذا اعمال مدیریت و حکمرانی مناسب و صحیح را در کشور با مسائل مختلفی روبه رو نموده است. می توان گفت که نتیجه اعمال این محدودیت ها آن است که اساسا تاکنون مفهومی به نام حکمرانی فضای مجازی در کشور در عرصه های مختلف ملی، منطقه ای و بین المللی، موضوعیت پیدا نکرده و تحقق نیافته است (محمدی، ۱۴۰۱). بر این اساس، به نظر می رسد اعمال حکمرانی بر فضای مجازی، مستلزم تدوین سازوکاری به منظور بازتعریف، بازسازی و تقویت نظام تنظیم گری قوانین و مقررات ناظر بر حوزه فیلترینگ فضای مجازی می باشد. طبعا اصلاح نظام قانونگذاری و تنظیم مقررات در حوزه مذکور، تأثیری شگرف بر امر نظارت و مدیریت صحیح فضای مجازی کشور خواهد داشت. در نتیجه، این موضوع موجب خواهد شد تا اعمال حکمرانی ملی و اسلامی بر فضای مجازی تسهیل و تسریع گردد (رضایی و بابازاده مقدم، ۱۳۹۳). هدف از نگارش این مقاله، بررسی و تحلیل این موضوع است که تنظیم مقررات ناظر بر فیلترینگ، موجب اصلاح و ارتقاء نظام مدیریت فضای مجازی کشور گردیده و حکمرانی مجازی را در چارچوب قوانین، سیاست ها و ارزش ها، قابل اجرا خواهد نمود.

۲- پیشینه تحقیق

امین زاده، حسین و رعایائی، مهدی، (۱۴۰۱)، پژوهشی تحت عنوان: «سیاست های تنظیم گری سکوهای دیجیتال؛ مفهوم، فرصت ها، چالش ها و ضرورت ها» انجام داده اند؛ پژوهشگران در این تحقیق، مفهوم و هم چنین فرصت ها و چالش ها و نیز ضرورت تدوین اصول و سیاست های کلی تنظیم قوانین و مقررات حاکم بر سکوهای دیجیتال را مورد تحلیل و بررسی قرار داده اند.

النجری، زهرا، (۱۴۰۲)، پژوهشی تحت عنوان: «تنظیم گری تنظیم گران؛ الگوی جدید حکمرانی فضای مجازی کشور» انجام داده است. این پژوهشگر، الگوی نوینی را به منظور مدیریت و حکمرانی صحیح بر فضای مجازی کشور تعریف نموده است که این الگوی جدید می تواند مورد توجه نهادها و مراجع ذی صلاح مسئول ذی ربط در کشور قرار گیرد.

بی نا، (۱۳۹۷)، پژوهشی تحت عنوان: «نظام ملی تنظیم گری؛ مفهوم تنظیم گری و ارتباط آن با نظام حکمرانی» توسط پژوهشگر انجام شده است. در این پژوهش، پژوهشگر نخست مفهوم تنظیم گری مقررات را تعریف نموده و در ادامه، ارتباط مفهوم تنظیم گری با نظام حکمرانی را مورد تحلیلی و بررسی قرار داده است. پژوهشگر در این پژوهش بر این عقیده است که می توان در کشور یک نظام ملی تنظیم گری مقررات، تعریف، تهیه و تدوین نمود.

۳- کلیات و مفاهیم

۳-۱- حکمرانی بر فضای مجازی

از آنجایی که فضای مجازی، فضایی است که تحولات فراوانی در عرصه‌های مختلف زندگی بشر ایجاد نموده و با مسائل حاکمیتی و امنیتی نیز در ارتباط است، لذا دخالت دولت‌ها در این فضا، امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. در رابطه با مدیریت و حکمرانی بر فضای مجازی توسط دولت‌ها، سه بازه زمانی تاریخی وجود دارد. در هر یک از آن‌ها، رویکردهای متفاوتی در رابطه با نقش دولت در راستای حکمرانی بر فضای مجازی شکل گرفته که هر یک آثار و تبعات گوناگونی را به ارمغان آورده است (امیدی و موید کشاورزی، ۱۴۰۱).

در ادامه این سه رویکرد که در این سه بازی زمانی تاریخی شکل گرفته است، مورد بررسی قرار می‌گیرد:

۱. رویکرد عدم نظارت بر فضای مجازی: منشا پیدایش این رویکرد به اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی بر می‌گردد که اولین شرکت اینترنتی برای اهداف تحقیقاتی و دفاعی توسط دولت فدرال آمریکایی تأسیس گردید. در همین دوره، دولت آمریکا در راستای سیاست‌های اقتصاد لیبرال و کسب پیروزی نسبی در جنگ سرد، سعی در خصوصی سازی اینترنت نمود. چرا که غالب اندیشمندان عقیده داشتند همگام با پیشروی به سمت اقتصاد دیجیتال و در نتیجه آن، رشد و توسعه اقتصادی کشور، نظارت و مقررات گذاری دولت بر بستر فضای مجازی باید از بین برود و حکمرانی و مدیریت فضای مجازی باید به طور کامل به بخش خصوصی سپرده شود (همان).

این نگاه از چالش‌ها مصون نمانده است؛ چرا که بخش خصوصی از ظرفیت و انگیزه کافی جهت فراهم کردن بسیاری از نیازهای عمومی در بستر این فضا برخوردار نیست. مثلاً امنیت کاربران در بستر فضای مجازی، یکی از موضوعات چالشی از زمان پیدایش این فضا بوده است و مجرمان سایبری به سهولت می‌توانستند اقدام به انجام اعمال متقلبانه در فضای مجازی کنند (همان).

برخی از طرفداران این رویکرد، فضای مجازی را نوعی جهان جدید دانسته‌اند که مستلزم حکمرانی مستقل از جهان حقیقی می‌باشد. طرفداران این رویکرد عمدتاً از تندرهای دانشگاهی بوده‌اند که تحت تأثیر سیاست‌های دهه ۶۰ میلادی ایالات متحده آمریکا بودند. این رویکرد در بازه‌ای پاسخگو بود که اینترنت به عنوان پدیده‌ای بدون مرز شناخته نشده بود (همان).

۲. رویکرد نظارت گسترده و همه جانبه: ممکن است توالی فاسد رویکرد تفریطی پیشین ما را به این نتیجه برساند که فضای مجازی باید به طور کامل تحت شمول سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت باشد و دولت، حق ایجاد هرگونه محدودیت در بستر این فضا را داشته باشد. اما این رویکرد نیز خالی از اشکال و چالش نمی‌باشد؛ چه اینکه با ضرورت‌ها و نیازهای اقتصاد مدرن سازگار نبوده و تقنین بیش از حد در این بستر و فضا، مانع از رشد و توسعه اقتصادی خواهد بود.

همانطور که برخی از حقوق‌دانان ایرانی معتقدند که فضای مجازی، فضایی است که بستر اشتغال بسیاری از افراد جامعه را فراهم می‌نماید. لذا دولت نباید بتواند به راحتی در فضای مجازی، اعمال محدودیت نموده و این فضا را مسدود نموده و در نتیجه، کسب و کارهای آنلاین را دچار اختلال نماید و هم‌چنین، موجبات ورود زیان به بخش مهمی از بدنه اقتصادی جامعه را فراهم آورد (همان).

۳. رویکرد نظارت حداقلی و معقول: در مقابل دو رویکرد افراطی و تفریطی پیش گفته، می توان رویکرد میانه را برگزید؛ به این ترتیب که فضای مجازی، هم محیطی بدون مرز تلقی شود و هم فعالیت های اقتصادی، تجاری و ... مختل نشود. یعنی قوانین و مقررات نظارت گرایانه ای مختل کننده تجارت الکترونیک و مانع توسعه کسب و کار آنلاین، باید حذف گردیده که در این راستا، سه اصل کلی باید مد نظر قرار گیرد:

اولا، سیاست های حکمرانی و نظارت گرایانه باید از نظر فناوری خنثی باشد؛ بدین معنا که مانع از رشد و توسعه فناوری های نوین نگردد. ثانيا، نظارت بر فضای مجازی باید با مشارکت بخش خصوصی و بخش دولتی فراهم گردد و نقش بخش دولتی صرفا در فراهم کردن بستر قانونی و امن خلاصه گردد. بدین مفهوم که صرفا امنیت کلی فضای مجازی مد نظر قرار گیرد، نه اینکه در راستای منافع دولت به معنای خاص آن، این فضا مسدود یا محدود شود (همان).

ثالثا، در حکمرانی فضای مجازی باید به ماهیت بدون مرز و جهانی آن توجه کرد. آنچه که مقصود این رویکرد است، فراهم کردن محیطی امن در بستر فضای مجازی است و در این راستا باید به حداقل نظارتی که این مهم را حاصل می کند، بسنده کرد. مثلا اگر بتوان از طریق فیلترینگ هوشمند، مبادرت به حذف محتوای نامناسب این فضا نمود، باید به همین حداقل اکتفا گردد (همان).

رایب از دادگاه تجدیدنظر یکی از ایالت های آمریکا صادر شده است که این مهم را مورد تایید قرار می دهد؛ این رای بیانگر آن است که ادعای خواهان دولتی برای اعمال فیلترینگ غیر هوشمند، قابل پذیرش نمی باشد؛ با این استدلال که دولت باید به حداقل نظارت (اعمال فیلترینگ هوشمند) و حذف محتوای نامناسب از دسترس اشخاص زیر سن قانونی اکتفا نموده و همچنین، از ورود و خروج اشخاص زیر سن قانونی به سایت های دارای محتوای نامناسب به طرق مختلف جلوگیری گردد (همان).

۳-۲- حاکمیت قانون در فضای مجازی

به نظر طرفداران ساختار فنی اینترنت، لازم است که به قانونگذاری توجه داشت که با ایجاد فضای مجازی در دنیای انسانی فعال شده است. در واقع ساختارهای فنی حاکم بر اینترنت حسب مورد تغییر آن ها می تواند رفتار کاربران را مدیریت نماید (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۰). به نظر می رسد بر فضای مجازی، نوعی قانون اساسی حاکم است که این قانون، متن حقوقی نمی باشد، بلکه روش و سبک زندگی محسوب می شود. در واقع، همانند قانون اساسی انگلستان، ساختارها و محدودیت های اجتماعی و حقوق برای حمایت از ارزش های اساسی در فضای مجازی می باشد. برخی از ساختار فنی اینترنت به تشکیلات آن باز می گردد؛ یعنی این تشکیلات (دولتی یا خصوصی)، در مدیریت اینترنت، نقش اساسی ایفا می کند (همان). مشکلی که در اینجا وجود دارد، افزایش قدرت دولت ها در کنترل بی حد و مرز این فضا است که اصول اولیه حقوق بشر را نقض نموده است. به عقیده اکثر حقوقدانان، برای جلوگیری از ایجاد این قدرت، باید جهت پالایش اخبار غیر منسجم بحران ساز و تهدید آفرین اجتماعی، چارچوب و ضابطه مدون و ثابتی را مشخص نمود. به عقیده آن ها، کنترل ساختار یافته اینترنت باید بر مبنای حاکمیت قانون، رعایت اصول قانون اساسی، حقوق عمومی و حقوق بشر صورت پذیرد (همان).

۳-۳- تنظیم حقوقی فضای مجازی

به اعتقاد صاحب نظران، قاعده مند سازی و تنظیم حقوقی فضای مجازی به چهار روش امکان پذیر است:

روش اول) تنظیم و قاعده مندسازی فضای مجازی مبتنی بر صلاحیت هر کشور.

روش دوم) تدوین یک معاهده چند جانبه بین المللی در خصوص اینترنت.

روش سوم) تاسیس یک سازمان بین المللی جهت اجرای مقررات و قواعد اینترنتی.

روش چهارم) خودتنظیمی فضای مجازی (محمدی، پیشین).

در این بحث، صرفا روش های اول و دوم مورد بررسی قرار می گیرد:

روش اول: هر دولتی آزادی کامل در تنظیم و قاعده مند نمودن فضای مجازی دارد. این روش اکنون مورد استفاده بسیاری از کشورهاست. در ذیل به نمونه هایی از تلاش دولت ها اشاره خواهیم نمود:

الف) ایالات متحده آمریکا: در آمریکا، دولت تلاش در جهت تنظیم اینترنت ننموده است، اما با توجه به چالش هایی که در این زمینه با آن مواجه شده است، شروع به ایجاد حقوق جدیدی جهت جلوگیری از تهدیدهای ناشی از اینترنت نموده است. یکی از مقررات در این زمینه مربوط به هرزه نگاری و اسپم می باشد. اولویت تلاش در خصوص تصاویر خلاف اخلاق مربوط به قانون محجوبیت ارتباطات می شود. این قانون، هدفش تنظیم تصاویر خلاف اخلاق در اینترنت و عدم دسترسی اطفال به آن می باشد. (Hassan Bashir and Sadegh, 2015)

دو نکته مهم در مورد این قانون این است که انتقال پیام های ناپسند را نسبت به گیرنده زیر ۱۸ سال سن، منع می کند و ارسال یا نمایش پیغام هایی که به طور آشکار مجرمانه بوده و در اختیار اشخاص زیر ۱۸ سال قرار گیرد را ممنوع اعلام می نماید (محمدی، پیشین).

البته پس از اینکه دیوان عالی آمریکا این قانون را ناقض آزادی بیان و مخالف قانون اساسی تشخیص داد، آن را نسخ نمود. با نسخ این قانون، اکنون چند سالی است که در این خصوص، چند سند جدید در مجلس آمریکا در حال بررسی است. روش دیگر آمریکا در تنظیم اینترنت، اسپمزدایی است؛ از طریق این روش، ورود پیام های ناخواسته در پست الکترونیک منع می شود. هم چنین در سال ۱۹۷۷ طی توافقنامه تنظیمی از سوی ارائه کنندگان خدمات اینترنتی، آن ها متعهد شدند تصاویر خلاف اخلاق کودکان را از سایت هایشان حذف کنند (همان).

ب) چین: این کشور غیر از اطلاعات تجاری، علمی و صنعتی، دسترسی به سایر اطلاعات را مسدود می نماید و دسترسی به سایر اطلاعات، نیازمند اجازه دولت است (Hassan Bashir and Sadegh, 2015)

تنظیم فضای مجازی در چین از فوریه ۱۹۹۶ آغاز شد. دولت از ارائه کنندگان خدمات اینترنتی درخواست نمود که با سازمان های امنیت عمومی همکاری کنند. در حال حاضر، کاربران متعهدند که به منافع ملی چین، صدمه وارد ننمایند. فیلترهای مخصوص از دسترسی به آدرس های خاص اینترنتی شامل بسیاری از اخبار نقاط مختلف جهان و سایت های مربوط به حقوق بشر و اخبار سیاسی جلوگیری می کنند. علاوه بر آن، کسانی که در سایت های گفتگو وارد می شوند، اگر قوانین محلی چین را نقض نمایند، مالکین این سایت ها، متعهد به ارائه گزارش به دفتر پلیس امنیتی می باشند (محمدی، پیشین).

پ) جمهوری اسلامی ایران: در کشور ایران در اواخر دوره مجلس پنجم، بحث تدوین قانونی برای تجارت الکترونیک و حقوق فضای دیجیتال مطرح شد که با پیگیری وزارت بازرگانی، به صورت یک طرح کلی در مجلس مطرح و ثبت شد و در مجلس ششم، یک پیش نویس از قانون به همراه یک گزارش ضمیمه توجیهی وزارت بازرگانی تهیه گردید (همان).

این طرح از مرحله تصویب شور اول گذشت و برای بررسی نهایی، به کمیسیون‌های صنایع و معادن، قضایی و حقوقی، اقتصادی و عمرانی ارجاع گردید. از آنجایی که این قانون دارای جنبه های مختلف بود و حوزه تاثیر آن نیز تنها متوجه وزارت بازرگانی نبود، لذا موضوع در کمیسیونی متشکل از نمایندگان کلیه دستگاه های ذی ربط با هماهنگی نماینده ویژه رئیس جمهور در امور فناوری اطلاعات و ارتباطات، مجددا بررسی و پس از جمع آوری نظرات و جمع بندی فراگیرتر در کمیسیون صنایع و معادن مطرح گردید و طی چهار ماه با حضور نمایندگان از چند وزارت خانه و سازمان و برخی حقوقدانان این مهم انجام گرفت (همان).

روش دوم: بر امضای معاهدات چندجانبه انتقاداتی وارد است؛ چه اینکه تاکنون دولت‌ها موفق نشده‌اند از رهگذر مذاکره با یکدیگر، به روش قاعده‌مندسازی فضای مجازی که مورد اجماع عمومی باشد، دست پیدا کنند. یکی از دلایل عدم موفقیت در حصول این تفاهم آن است که هر دولتی تلاش می کند فضای مجازی را از منظر تقنینی حاکمیت خود به نظم درآورد. در حال حاضر معاهده ای وجود ندارد که صراحتا به تنظیم مسائل اینترنت پرداخته باشد. تنها می توان از موافقت نامه خدمات ارتباطات دوربرد نام برد که طبق آن، کشورهای امضا کننده، دسترسی به زیرساخت های ارتباطات دوربرد را تضمین نمایند. طبق این موافقت نامه، در مورد اینترنت صرفا می توان مقررات آن را تا جایی که مربوط به فراهم نمودن خطوط تلفن می شود، به کار برد (همان).

فرآیند هم اندیشی جهت تنظیم یک معاهده و فرآیند لازم الاجرا شدن آن ممکن است سال ها به طول انجامد، در حالی که در فضای مجازی به طور روزافزون تحولاتی صورت گرفته که واکنشی سریع را از سوی کشورها طلب می نماید. هم چنین از آنجایی که کشورها معمولا با ملاحظات امنیتی و منافع ملی خود، اقدام به انعقاد چنین معاهداتی می نمایند، به نظر می رسد حاصل کار، سندی مجمل و با محتوایی کلی خواهد بود که از پاسخ به مسائل جزئی و دقیق این فناوری عاجز خواهند ماند (همان).

۳-۴- ضرورت‌ها و پیش‌نیازهای تدوین قوانین حوزه فضای مجازی

تدوین قوانین و مقررات ناظر بر فضای مجازی، دارای ضرورت‌ها و پیش‌نیازهایی است که بایستی رعایت شود:

۱. ضرورت های تدوین قوانین و مقررات ناظر بر فضای مجازی:

از ابتدای شکل گیری و فعالیت ابزارهای ارتباطی از جمله اینترنت، همواره دو دیدگاه متفاوت برای ضابطه مند نمودن فعالیت های آن ها وجود داشته است؛ عده ای معتقدند اصولا هرگونه تدوین قوانین و مقررات برای ابزارهای ارتباطی، ایجاد نوعی محدودیت مغایر با آزادی فعالیت رسانه ها به شمار می آید. در مقابل، گروهی معتقدند که اگر قوانین و مقررات صحیح، متناسب و بر مبنای اصول تدوین شود، تامین کننده آزادی رسانه هاست و دسترسی عموم به اطلاعات را تسهیل می کند (رضایی و بابازاده مقدم، پیشین).

باید گفت که توجه به واقعیت های موجود در جوامع، لزوم رعایت مصالح عمومی و جلوگیری از سوءاستفاده های احتمالی افراد از اصل آزادی، اقتضاء دارد تا تدابیر و ضوابطی برای تاسیس و فعالیت رسانه ها در نظر گرفته شود. از سوی دیگر، نباید وجود برخی محدودیت ها را به منزله عدم وجود آزادی دانست؛ زیرا اگرچه آزادی مطبوعات در زمره حقوق بشر قرار دارد، اما این آزادی، مطلق نیست و نسبی بودن حقوق بشر را حتی در نظام های آزادی گرا (لیبرال) نیز می توان مشاهده نمود (Balkin, 1999).

بند ۲ ماده ۲۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر در همین زمینه اعلام می دارد: «هر کس در اجرای حقوق و استفاده از آزادی های خود فقط تابع محدودیت هایی است که به وسیله قانون منحصر به منظور تامین شناسایی و رعایت حقوق و آزادی های دیگران و برای رعایت مقتضیات اخلاقی، نظم عمومی و رفاه عمومی در یک جامعه وضع شده است.» هم چنین، بند ۲ ماده ۱۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر نیز بر استفاده از این آزادی ها با رعایت مصالح امنیت ملی، تمامیت ارضی و سلامت عمومی، تاکید نموده است. البته ضروری است که این محدودیت ها مطابق قانون بوده و معقول و متعارف باشد (رضایی و بابازاده مقدم، پیشین).

۲. پیش نیازهای تدوین قوانین و مقررات ناظر بر فضای مجازی:

تقنین و مقررات گذاری صحیح برای این رسانه، نیاز به مقدمات و پیش نیازهایی دارد که بدون آن ها، امکانی برای تدوین قوانین و مقررات اینترنتی فراهم نمی شود. در ادامه، به این پیش نیاز ها اشاره خواهد گردید:

الف) نگرش صحیح متولیان وضع، اجرا و نظارت بر قوانین اینترنتی و درک صحیح آن ها از کارکرد آن، به عنوان ابزار اصلی دسترسی به جامعه اطلاعاتی برای جامعه مفید بوده و در تدوین قوانین، نقش کلیدی دارد. لذا تامین دسترسی عمومی به اینترنت، نیاز به پهنای باند مناسب، استفاده از سیستم های رمزنگاری پیشرفته، تقویت عوامل فنی و اجتماعی و تدوین مقررات دارد (همان).

ب) راهبری اینترنت: یکی از موضوعات پیچیده و بحث بر انگیز، موضوع راهبری اینترنت در عصر حاضر است. قواعد حاکم بر اینترنت، مجموعه ای از حاکمیت های فراملی و تا حدی ملی، قواعد غیر حقوقی، کدهای شبه قانونی و هنجارهای اجتماعی شبکه است. با توجه به طراحی و ویژگی های خاص این فناوری ارتباطی، مفاهیم سنتی وضع قوانین و مقررات، نمی تواند در آن قابل اجرا باشد. از این رو دولت ها ناچار هستند تا حکمرانی اینترنت را با توجه به خصوصیات خاص آن بپذیرند. قوانین و مقررات بر توسعه اینترنت تاثیر خواهد گذاشت و روش های خوددهی به ویژه در زمینه دسترسی به محتوای اینترنت هم چنان حاکم خواهد بود (همان).

پ) ارتباط نظام حقوقی صنعتی و فراصنعتی: قرار گرفتن در تحول بزرگ ناشی از ارتباطات نوین از عصر صنعتی به فراصنعتی، بدون تجهیز به منابع فکری و عملی، بزرگ ترین مشکل پیش روی کشورهای در حال توسعه است. به همین جهت این کشورها برای تدوین قوانین و مقررات با مسائل عدیده ای مواجه اند. قانون، به عنوان مهم ترین ابزار پیشرفت، در زمان تدوین، عرصه های جدیدی را در بر می گیرد تا بستر حقوقی مناسب برای فعالیت سایر بخش ها مهیا گردد. هم چنین، جهت تثبیت فناوری اطلاعات و ارتباطات و ورود به جامعه اطلاعاتی، ایجاد بسترهای حقوقی و به طور مشخص، تدوین مقررات ضروری است (همان).

مقررات فضای مجازی در یک ارتباط پیچیده با مقررات عصر صنعتی می باشد. در این زمینه، دو قلمروی مشخص وجود دارد که لازم است با تحولات عصر صنعتی متناسب شود تا تدوین قوانین ناظر بر فضای مجازی از تاثیر لازم برخوردار گردد؛ این دو قلمرو عبارت اند از قوانین زیرساخت به ویژه قوانین مربوط به مسئولیت و قوانین حقوق اقتصادی، صنعتی و نهادهای مدنی (همان).

ت) رویکرد و روش صحیح: تدوین صحیح قوانین و مقررات، نیازمند درک صحیح از اهداف و فلسفه کار است. درک صحیح شناخت، نهاد متولی وضع قوانین و مقررات را به سوی استفاده از شیوه های مناسب و کاربردی سوق می دهد. اجرای تخصصی قوانین و تدوین آیین های دادرسی تخصصی، مکانیزم های پیچیده و استاندارد کدهای رفتاری اخلاقی، خود نظام دهی، تنظیم یک نظام حقوقی مسئولیت مدنی تنبیهی و ...، نتیجه رویکرد جدید نظام های حقوقی است (همان).

۳-۵- اصول تدوین قوانین حوزه فضای مجازی

با مطالعه اسناد بین المللی، منطقه ای و تجربیات ملی نظام‌های پیشرفته حقوقی و همچنین، آثار محققین، می‌توان اصولی را برای تدوین قوانین و مقررات فضای مجازی شناسایی نمود. قانونگذار رسانه برای تدوین قانونی مناسب و استقلال رسانه‌ای، باید به دنبال اصول مرجع باشد؛ اصولی که بتواند حقوقی انعطاف‌پذیر و پایدار را متناسب با ویژگی‌های خاص فضای مجازی شکل بدهد (رضایی و بابازاده مقدم، پیشین). این اصول عبارت است از:

اصل اول) انتشار آزاد اطلاعات: در ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر، محدودیت‌های آزادی مطبوعات معین شده و طبق نخستین اصلاحیه قانون اساسی آمریکا نیز کنگره از وضع قانون برای محدودیت در آزادی بیان و مطبوعات منع شده است. در سراسر دنیا، سانسور اینترنتی برقرار شده و دولت‌ها از انتقال بخشی از اطلاعات، جلوگیری می‌کنند. کمیته وزیران شورای اروپا با توجه به توسعه اینترنت و با نگاه حمایتی از حقوق کاربران، توصیه‌هایی را در خصوص اینترنت به کشورهای عضو نموده است (همان).

توصیه نامه 6(2008) Cm/Rec، راهنمایی‌هایی را جهت اتخاذ تدابیر لازم به منظور ترویج احترام به آزادی بیان و اطلاعات به کشورهای عضو پیشنهاد می‌نمایند. هم‌چنین، در بخش دوم این توصیه‌نامه، درخواست شده که کشورهای عضو، اینترنت را بر اساس یک دستورالعمل اعمال نمایند (Zittarin Jonathan and John, 2007).

بر اساس این دستورالعمل، کاربران اینترنتی باید از اعمال فیلتر مطلع شوند و قادر بر کنترل و تغییر سطح فیلتر محتوا بوده و امکان اعتراض به فیلترینگ را داشته باشند. هم‌چنین، اطلاع‌رسانی در مورد علل و معیارهای فیلتر محتوا و لحاظ تناسب و مشروعیت در این امر و ارتقاء سطح مسئولیت‌پذیری کلیه عوامل دخیل در فرآیند فیلترینگ (رضایی و بابازاده مقدم، پیشین).

اصل دوم) اصل آزادی اطلاعات: حمایت حقوقی مورد نظر از این آزادی، تمام جریان‌ها و مسیرهای اخبار و اندیشه‌ها را در بر می‌گیرد. آزادی اطلاعات زمانی واقعی و موثر است که دارای عناصر دسترسی آزادانه خبرنگاران به رویدادها، جریان آزاد اطلاعات، انتشار آزاد اطلاعات و آزادی دریافت اطلاعات باشد. موضوع آزادی اطلاعات در اینترنت در اسناد متعددی مورد حمایت قرار گرفته که یکی از آن‌ها، گزارش نهایی گردهمایی کارشناسی یونسکو درباره حقوق فضای مجازی در پاییز سال ۱۹۹۹ است و طبق آن، یکی از اصولی که یونسکو باید برای اجرای آن اهتمام ورزد، اصل دسترسی آزاد به اطلاعات است.» (همان).

اصل سوم) دسترسی همگانی: مردم انتظار دارند خدمات اینترنت، در دسترس، امن، ارزان و با ثبات باشد. به همین جهت دولت‌ها موظف اند زمینه دسترسی به اینترنت را نیز فراهم نموده و با تدابیری که برای توسعه زیرساخت‌ها اتخاذ می‌کنند، دسترسی به اینترنت را از ابعاد مختلف ارتقاء بخشند. (Party and Marin, 2013) این ارتقاء می‌تواند در قالب کاهش هزینه، ارتقاء امنیت و افزایش سرعت باشد (Ibid). شورای اروپا در اعلامیه مربوط به آزادی ارتباطات در اینترنت (مصوب ۲۸ مه ۲۰۰۳)، اصولی را اعلام و از دولت‌های عضو خواسته خطی مشی‌های ملی خود را با این اصول انطباق دهند (Viola de Azevedo Cunha, 2012).

اصل چهارم) حمایت از حریم خصوصی و ارتقاء امنیت: با گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی، مسئله حمایت از حریم خصوصی، به یکی از موضوعات مهم مبدل شده است. لذا دو اقدام مهم برای حمایت از حریم خصوصی توسط دولت‌ها بایستی انجام شود: اول، اقدامات فنی مانند

ارتقاء امنیت شبکه، توسعه امر رمزنگاری و مقابله با سازمان اطلاعات شخص و دوم، آموزش کاربران برای استفاده از ابزارها و روش های امن برقراری ارتباط و انتقال اطلاعات (رضایی و بابازاده مقدم، پیشین).

اصل پنجم) خود نظام دهی: رسانه های یک کشور می تواند بدون مداخله حکومت، با تدوین قواعد رفتاری و ایجاد نهادهای لازم، به تنظیم فعالیت های رسانه ای بپردازد و اصول و قواعد اساسی، آزادی ها و ارزش های اجتماعی را رعایت نمایند. این شیوه نظام دهی با فلسفه اصلی رسانه ها سازگارتر است و هم چنین، اصحاب رسانه به دلیل آگاهی بیشتر از قوانین و اخلاق اجتماعی، معمولاً بیشتر در عمل آن پایبند هستند. لذا می توانند با طراحی یک ضمانت اجرای داخلی در مسیر صحیح حرکت کنند (همان).

اصل ششم) اخلاق حرفه ای: منظور از اخلاق حرفه ای رسانه ها، مجموعه اصول اخلاقی مورد قبول اصحاب رسانه است که قواعد رفتار حرفه ای الزام آور را مورد توجه قرار می دهد. بررسی مقررات و کدهای اخلاق حرفه ای رسانه ها در سطوح ملی، منطقه ای و بین المللی نشان می دهد که این مقررات، چهار زمینه مهم را در بر می گیرد که عبارتند از: آگاهی دهی عمومی، آزادی مطبوعات، بیان حقیقت و احترام به حیثیت فردی و زندگی خصوصی (همان).

اصل هفتم) کیفرزایی جرائم رسانه ای: کیفرزایی از جرائم رسانه ای به منظور جلوگیری از تعطیلی رسانه ها و توقف مدیران و روزنامه نگاران انجام می شود. شورای اروپا در قطعنامه شماره ۱۵۷۷ مصوب ۴ اکتبر ۲۰۰۷ با عنوان به سوی غیر جزایی سازی جرم افتراء پس از بیان مطالب مهمی در خصوص لزوم غیر جزایی سازی افتراء، به دولت های عضو توصیه هایی در خصوص عدم تعقیب جزایی جرم افتراء و لغو مجازات زندان این جرم می نماید (همان).

۳-۶- نظام حقوقی فضای مجازی

یک نظام حقوقی جامع فضای مجازی یا قانون جامع فضای مجازی باید دارای ویژگی های باشد. این ویژگی ها عبارت اند از:

الزام آور بودن

کلی و جامع بودن

اجتماعی بودن

و دارای ضمانت اجرا قانونی بودن (فرهادی، پیشین).

۴- بحث اصلی

- شورای عالی فضای مجازی به موجب مصوبه ای تحت عنوان «بررسی راهکارهای افزایش میزان سهم ترافیک داخلی و مقابله با پالایش شکن ها» که مربوط به نود و ششمین جلسه شورای عالی فضای مجازی در ۲۳ آبان ماه سال ۱۴۰۲ می باشد، در ۶ ماده بر اقدامات لازم به منظور افزایش استفاده از پلتفرم های داخلی و ممنوعیت استفاده از پالایش شکن (فیلتر شکن) تاکید داشته است. به موجب این مصوبه،

استفاده از پالایش‌شکن‌ها به‌طور رسمی ممنوع اعلام شده است. تصویب این مصوبه نوعی از اعمال حکمرانی شورای عالی فضای مجازی به عنوان یک سیاست‌گذار یا حکمران سیاست‌گذاری در عرصه فضای مجازی تلقی می‌گردد. اما باید توجه داشت که به موجب مصوبه اخیر، فارغ از اینکه فیلترینگ فضای مجازی که چند سالی است در کشور ایران به صورت گسترده اعمال می‌شود، رفع نگردیده است، بلکه به موجب مقرات بند ۶ این مصوبه، استفاده از فیلتر شکن نیز، برای کاربران رسماً ممنوع اعلام شده است. یعنی صرف نظر از اینکه تاکنون تمهید یا راهکاری اجرایی برای حل مشکل اصلی (فیلترینگ)، اندیشیده و پیاده سازی نشده است، بلکه مشکلی نیز در این زمینه به جمع مشکلات پیشین اضافه شده و به نظر می‌رسد این موضوعی است که می‌تواند اوضاع را بیش از پیش، پیچیده کند. طبعاً این ممنوعیت رسمی، همچون گذشته و حتی می‌تواند بیش از گذشته، برای عموم کاربران و احاد جامعه از جهات مختلف چالش برانگیز باشد و از طرفی، بعید هم به نظر می‌رسد که این منع قانونی، تاثیری در کاهش گرایش و اقبال عمومی شهروندان به استفاده از فیلترشکن‌ها داشته باشد. هم چنین نکته مهم دیگر آن است که این گونه حکمرانی بر فضای مجازی و اهدافی که شورای عالی فضای مجازی از تصویب مصوبه آبان ماه سال ۱۴۰۲ دارد، یعنی تولید و انتشار عمومی پوسته‌های جایگزین نرم افزارهای پر مخاطب خارجی و هم چنین انتشار ابزار تحریم شکن، ارزشمند و شایسته تقدیر می‌باشد و می‌تواند به رفع تدریجی این چالش بزرگ ملی (فیلترینگ) کمک کند، منتها به منظور حکمرانی صحیح بر فضای مجازی، در راستای عدم اجرای فیلترینگ یا اعمال حداقلی فیلترینگ در کشور، طبعاً علاوه بر راهکارهای فوق، بایستی راهکارهای اجرایی جامع تر و کارآمدتری نیز ارائه گردیده و یک نظام حقوقی جامع برای آن تعریف شود.

- مشکلی که وجود دارد، افزایش قدرت دولت‌ها در کنترل بی حد و مرز فضای مجازی است که اصول اولیه حقوق بشر را نقض نموده است. به عقیده اکثر حقوقدانان، برای جلوگیری از ایجاد این قدرت، باید جهت پالایش اخبار غیر منسجم بحران ساز و تهدید آفرین اجتماعی، چارچوب و ضابطه مدون و ثابتی را مشخص نمود. به عقیده آن‌ها، کنترل ساختار یافته اینترنت باید بر مبنای حاکمیت قانون، رعایت اصول قانون اساسی، حقوق عمومی و حقوق بشر صورت پذیرد (میرزایی و همکاران، پیشین).

برای انجام این امر، قانونگذاری و تدوین مقررات مناسب بسیار ضروری می‌باشد که برای آن، نیازمند حضور نخبگان و متخصصین در حوزه های مختلف (جامعه شناسی، روانشناسی، علوم سیاسی، حقوق، فقه اسلامی، ادبیات، علوم رایانه ای و فناوری اطلاعات، امنیتی، انتظامی، اقتصادی و ...) می‌باشد. هم چنین، ایجاد ساختار بدون قانونگذاری مناسب، موجب جبری شدن رفتار کاربران و ایجاد بحران های اجتماعی می‌شود. قانون می‌تواند برای حاکمان و سیاست‌گذاران، محدوده فیلترینگ را مشخص نماید و برای کاربران نیز مسئولیت اجتماعی و پذیرش تبعات اقدامات خلاف هنجارها و ساختارهای قانونی را تبیین کند (همان).

قانون‌گذاری در حوزه فیلترینگ بر مبنای اصلاح ساختار فنی اینترنت، نیازمند رعایت اصولی است. این اصول عبارت است از: «اصل حمایت از حریم خصوصی و ارتقای امنیت، اصل دسترسی همگانی، اصل آزادی اطلاعات، اصل عدم مداخله حداکثری دولت و اصل آزادی اینترنت». هم چنین برای اصلاح ساختار فنی اینترنت و فیلترینگ هوشمند، نیاز به یک نهاد سیاست‌گذار و تصمیم‌گیر قانونی متشکل از افراد متخصص در همه رشته‌های مرتبط می‌باشد تا نقش نهادهای مردمی و صنفی در مراحل سیاست‌گذاری و اجرای فیلترینگ، بیشتر نمایان شود و از اقتدارگرایی و حالت جبری نهادهای دولتی در جامعه کاسته شود (همان).

بر این اساس، با توجه به مواردی که ذکر گردید، شاخص های رویکرد مذکور به شرح ذیل می‌باشد:

«اصلاح ساختار فنی اینترنت بر مبنای اصول و ارزش های سرزمینی، حاکمیت قانون در گسترش اینترنت، اجرای قوانین و مقررات داخلی کشور، محدودیت در دسترسی به اینترنت، مدیریت و کنترل فضای مجازی بر اساس اصلاح ساختار فنی اینترنت، نظارت ساختاری بر فضای مجازی و فیلترینگ هوشمند اینترنت.» اگر رویکرد حقوقی مبتنی بر فیلترینگ و اصلاح ساختار فنی اینترنت بر اساس ضوابط، قوانین و مقررات مدون، اعمال شود، باعث کاهش بحران ها و تهدیدهای اجتماعی در جامعه می گردد. (همان).

- با توجه به وضع موجود فضای مجازی در کشور، اهمیت بازنگری در قوانین و مقررات و تدوین یک نظام جامع در قالب نظام جامع حقوق فضای مجازی ضروری می باشد. منظور از نظام جامع حقوقی، قانونی است که دربردارنده کلیه قوانین و مقررات حاکم بر این حوزه خاص باشد. الزام آور بودن، کلیت، اجتماعی بودن و دارای ضمانت اجرا بودن، اوصافی است که مقررات شکل دهنده نظام جامع حقوقی باید از آن برخوردار باشد و هدف این اسناد حقوقی، استقرار عدالت و نظم عمومی می باشد (فرهادی، پیشین).

از سویی دیگر، دستیابی به یک نظام حقوقی جامع، از چهار منظر ارتباطی، حقوقی، فرهنگی و اجرایی ضرورت دارد؛ در حوزه ارتباطی، رسانه ها در بستر فضای مجازی به یک همگرایی رسیده اند. هم چنین، با گسترش فضای مجازی، چالش های حقوقی جدیدی نظیر جرائم سایبری یا دسترسی های غیرمجاز به وجود آمده است. در کنار این چالش ها، بحث هایی نظیر حریم خصوصی و حق تالیف نیز در نظام رسانه ای از اهمیت بالایی برخوردار بوده که ضروری است با تدوین قوانین خاص سامان یابند (همان).

یکی دیگر از عواملی که باعث شده تا به یک نظام حقوقی جامع نیاز باشد، قدرت تاثیرگذاری و امکان سوءاستفاده از این فضا است. ضرورت تدوین قوانین از منظر حقوقی نیز قابل بررسی می باشد و در برنامه های پنج ساله چهارم و پنجم نیز الزام تدوین قانون جامع اینترنت مطرح شده است. از طرف دیگر، قوانین موجود در حوزه اینترنت نیز کافی نمی باشد و وضعیت قانونی در این حوزه، بسیار نابسامان است. خلا، تبعیض، ابهام، پراکندگی، موقت بودن، ناکارآمدی در بلند مدت و میان مدت، محدود کننده بودن و تکرار یا تناقض، از جمله مصادیق نابسامانی در نظام حقوقی رسانه ها بالاخص فضای مجازی کشور به شمار می رود (همان).

هم چنین، عدم هماهنگی و چالش های موجود بین نهادهای تصمیم ساز در حوزه فضای مجازی در کشور نیز نیاز به یک قانون جامع را بیش از پیش ضروری می نماید. از آنجایی که بین نظام حقوقی و نظام فرهنگی یک جامعه، ارتباط نزدیکی وجود دارد، لذا برای ارتقاء فرهنگ در یک جامعه مقتضی است که یک نظام حقوقی کارآمد در زمینه فضای مجازی تدوین گردد. بر این اساس می توان گفت نباید نظامات حقوقی حوزه اینترنت و فضای مجازی، دچار چندگانگی باشند (همان).

چهارمین موضوع نیز، اجرایی بودن قانون است که برای تعیین هدف مشخص و معیارهای ثابت به منظور اجرای فیلترینگ در فضای مجازی و پرهیز از هدر رفتن منبع و بهره گیری از نظارت عمومی ضرورت دارد تا یک نظام حقوقی جامع تدوین شود (همان).

برای اینکه نظام حقوقی فضای مجازی تدوین شود ضروری است یک نظام حقوقی متشکل از تنقیح و تقنین شکل بگیرد تا از جامعیت در جهت حل مشکلات برخوردار باشد. هم چنین، یک نظام جامع حقوقی باید حال نگر و آینده نگر باشد. نظام حقوقی جامع فضای مجازی، نمی تواند مقتضیات موجود را نادیده بگیرد؛ چرا که قوانین بر اساس مقتضیات موجود و ضمانت های اجرای ممکن در شرایط فعلی تدوین می شود و این نظام حقوقی زمانی می تواند کارآمد باشد که از جامعیت برخوردار بوده و شامل مقتضیات قابل پیش بینی آینده نیز باشد. سرعت بالای تحول در فضای مجازی، ضرورت آینده نگری در محتوا را دوچندان می نماید (همان).

یکی دیگر از ویژگی های یک نظام حقوقی مطلوب این است که باید نگاه فرصت محور و تهدید محور داشته باشد. نگاه سیاست گذاران عالی کشور بالاخص رهبر انقلاب اسلامی به فضای مجازی از همان ابتدا طرح این بحث در کشور، توجه به فرصت ها و ایجاد زمینه های استفاده از آن ها در کشور، در کنار آگاهی و مقابله با تهدیدهای ناشی از فضای مجازی بوده است (همان).

بنابراین باید نظام حقوقی جامع فضای مجازی در کشور ایران دو اصل حمایت و نظارت را به صورت هم راستا پیش برده و از یک جانبه نگری پرهیز شود. از دیگر ویژگی های یک نظام حقوقی این است که بر طبق یک نظر کلی و یک معیار نهایی باشد و از تصمیم گیری بر اساس سلیقه جلوگیری شود. به عبارت دیگر، در نظام حقوقی جامع فضای مجازی باید تناسبی بین تفاوت در ویژگی های عناصر مختلف و به حداکثر رساندن وجوه اشتراک حقوقی و احکام مشترک در موارد مشابه وجود داشته باشد (همان).

۵- نتیجه گیری

پدیده پالایش (فیلترینگ) فضای مجازی، ناقض حقوق بنیادین شهروندان جامعه یعنی حق دسترسی به ارتباطات و هم چنین، حق دسترسی به اطلاعات و تبادل و انتشار آزاد آن می باشد که در سال های گذشته با توجیهات مختلف توسط دولت ها در کشور اعمال شده است. این موضوع، حاکمیت و نظام مدیریتی کشور را تاکنون تحت الشعاع قرار داده است و اعمال حکمرانی صحیح را در فضای مجازی در عرصه داخلی کشور نقض نموده است. بر این اساس، به نظر می رسد یکی از مقتضیات حکمرانی مناسب بر فضای مجازی، ایجاد یک سازوکار حقوقی حاکمیتی و فرا قوه ای با استفاده از ظرفیت های تشکلی های حقوقی مردم پایه به منظور اصلاح نظام تنظیم گری (رگولاتوری) قوانین و مقررات ناظر بر فضای مجازی کشور می باشد. بی تردید، تقنین و تنظیم گری مقررات ناظر بر فیلترینگ فضای مجازی، موجب ایجاد تحول اساسی و ارتقاء نظام نظارت و مدیریت فضای مجازی کشور گردیده و حکمرانی فضای مجازی را مطابق با نظام ارزشی و هنجارهای ایرانی - اسلامی امکان پذیر و تسهیل خواهد نمود.

پیشنهادهای ذیل می تواند اعمال حکمرانی صحیح بر فضای مجازی کشور را تسهیل نماید:

۱. اجرای حاکمیت قانون بر فضای مجازی مبتنی بر رعایت اصول قانون اساسی، حقوق عمومی و حقوق بنیادین بشر
۲. تعیین و تعریف محدوده و قلمروی فیلترینگ توسط قوانین و مقررات ذی ربط حاکم برای حاکمان و سیاست گذاران
۳. تبیین ساختارهای قانونی و مسئولیت اجتماعی کاربران در این خصوص و پذیرش تبعات اقدامات خلاف هنجار توسط آن ها
۴. تاسیس یک نهاد سیاست گذار و تصمیم گیر قانونی مردم محور با نظارت دولت متشکل از افراد متخصص در حوزه های مرتبط جهت اتخاذ تصمیم در مراحل تصمیم گیری و سیاست گذاری و اجرای سیاست ها

۵. اصلاح ساختار فنی اینترنت بر مبنای اصول و ارزش های سرزمینی
۶. نظارت ساختاری بر فضای مجازی و اعمال فیلترینگ حداقلی و هوشمند
۷. ضرورت ها و پیش نیازهای تدوین قوانین و مقررات در حوزه فضای مجازی:
- «نگرش و درک صحیح حاکمان از جامعه اطلاعاتی و کارکرد اینترنتی به عنوان ابزار اصلی دسترسی به جامعه اطلاعاتی، راهبری اینترنت طبق قواعد حاکم (حاکمیت های فراملی و ملی، قواعد غیرحقوقی، کدهای شبه قانونی و هنجارهای اجتماعی شبکه)، ایجاد ارتباط بین نظام حقوقی صنعتی و فراصنعتی و اتخاذ رویکرد و روش صحیح در تدوین و اجرای قوانین و مقررات»
۸. تدوین نظام حقوقی جامع و کارآمد فضای مجازی در کشور با ویژگی هایی از قبیل:
- «الزام آور بودن، کلیت و جامعیت، اجتماعی بودن، دارا بودن ضمانت اجرا، حال نگری و آینده نگری تواما، نگاه فرصت محور و تهدید محور به فضای مجازی، حمایت و نظارت توامان بر فضای مجازی و ابتنا بر یک معیار کلی و نهایی»
۹. رفع خلاها، تبعیض، ابهام، پراکندگی، مقطعی و موقت بودن، ناکارآمدی در بلند مدت و میان مدت، محدود کنندگی، تکرار و تناقض به عنوان مسائل موجود در نظام حقوقی رسانه و فضای مجازی کشور
۱۰. هماهنگی و رفع چالش های موجود بین نهادهای تصمیم ساز در حوزه فضای مجازی در کشور

References

1. Omidi, F & Keshavarz Muveidi, A, (2022), Civil Responsibility and Filtering of Virtual Space, National Conference of Professor Amir Nasser Katouzian and Public Law Thoughts. **[In Persian]**
2. Rezaei, M & Babazadeh Moghadam, H, (2013), principles of drafting laws and regulations for the Internet with emphasis on UNESCO and Council of Europe approvals, Public Law Research Quarterly, 15th year, number 42. **[In Persian]**
3. Farhadi, D, (2018), jurisprudential and legal review of filtering, master's thesis, Mazandaran University. **[In Persian]**
4. Mohammadi, A, (2022), the methods of regularizing the cyber environment and the competence of the government and its applications, master's thesis, Islamic Azad University, Behshahr Branch. **[In Persian]**
5. Mirzaei, H & Shaban Nia Mansour, M & Gurji Azandriani, A, (2021), review of rule of law approaches for applying filtering in cyberspace with crises and social threats, two scientific research quarterly journals of crisis management, special issue 2, Non-active defense. **[In Persian]**
6. Balkin, J.M., Noveck, B.S., & Roosevelt, K. (1999). Filtering the internet: A best practices model. The Information Society Project at Yale Law School.
7. Hassan Bashir, M, & Sadegh, N, (2015). A Comparative Study of Regulating the Filtering of Cyberspace in the US, the EU and China; Proposals for Policymaking in Iran, Journal of Cyberspace Studies, Volume 2, No. 1.
8. Parti, K & Luisa M, (2013). Ensuring Freedoms and Protecting Rights in the Governance of the Internet: A Comparative Analysis on Blocking Measures and Internet Providers Removal of Illegal Internet Content, Journal of Contemporary European Research, Vol. 9 (1).
9. Viola de Azevedo Cunha, M., Marin, L. and Sartor, G. (2012). 'Peer-to-Peer Privacy Violations and ISP Liability: Data Protection in the User-Generated Web', International Data Privacy Law, 2 (2).
10. Zittrain, Jonathan L. & John G. (2007). Palfrey, Access Denied: The Practice and Policy of Global Internet Filtering, Oxford Internet Institute, Research Report No. 14.